

Na območju Živega muzeja Krasa, ki se nahaja na stičišču med Sežano, Lipico in slovensko-italijansko mejo, se vzdolž izbranih poti srečamo s čudovito naravo in izjemno kulturno zakladnico, značilno za celoten kraški prostor. Tu so apnenčasta tla, voda, severovzhodni veter – burja ter vplivi Mediterana ustvarili krajino, ki jo je skozi stoletja sooblikoval človek tako, da je čistil gmajno, zlagal kamenje v grize, suhe zidove in pastirske hiške ter gradil kale za napajanje živine. Na območju, ki je gosto posejano s kraškimi geomorfološki pojavi ter zaznamovano s fosilnimi ostanki in arheološkimi najdbami smo priča tudi nadvse zanimivi biotski raznolikosti, ki zaobjema tako pestro rastlinstvo kot trdoživo živalstvo.

Živi muzej Krasa je prostor raziskovanja in rekreacije, zato po njegovih poteh stopajmo z občutkom radosti, vedoželjnosti, predvsem pa občutkom varovanja narave in kulturne dediščine. Ker je tudi lovna površina, na kateri se skozi vse leto izvaja lov, upoštevajmo tudi navodila, ki so podana ob vstopu na samo območje.

Vodilni partner: Občina Sežana. Ostali projektni partnerji: Provincia di Trieste, Provincia di Gorizia, Občina Hirpetje-Kozina, Občina Divaca, Občina Komen, Občina Miren-Kostanjevica, Comune di Muggia, Comune di San Dorligo della Valle / Občina Dolina, Comune di Monrupino / Občina Repentabor, Comune di Sgonico / Občina Zgonik, Comune di Trieste, Comune di Duino-Aurisina / Občina Devin-Nabrezina, Zavod za gozdo Slovenije, Regione Autonoma FVG - Direzione centrale risorse rurali, agroalimentari e forestali - Servizio del corpo forestale regionale, GAL Carso / LAS Kras, Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov.

Izdajatelj: Partnerji projekta KRAS-CARSO; Avtorja vsebine: dr. Stanislav Renčelj in Občina Sežana; Prevajalec: Eurostreet Societa Cooperativa; Vir fotografij: Stojan Gorup; Grafična obdelava: Markacija d.o.o.; Tisk: LOUD Snc, Trst v sodelovanju z GAL Carso / LAS Kras; Naklada: 9.000; Kraj in datum tiska: Trst, marec 2014.

Vsebina zbirke ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino zbirke so odgovorni izključno izdajatelj.

Pričujoča zbirka je na voljo v elektronski obliki na spletni strani www.krascarso-carso.kras.eu tudi v italijanskem in angleškem jeziku.

Projekt KRAS-CARSO sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italij 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev. / Progetto CARSO-KRAS finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

ŽIVI KRAS-CARSO
skriti čudeži narave • miracolo nascosto della natura

ODKRIJTE SKRIVNOSTI KRASA

obiščite Živi muzej Krasa in spoznajte zakladnico kraških pojavov

KRAŠKA NARAVA IN POKRAJINA

Kraška krajina je odraz vznemirljive pripovedi časa. Narava je ustvarila geomorfološke oblike, ki so postale sinonim za kraške pojave in dale osnovo krasoslovju kot znanstveni vedi. Vzrok za nastanek kraškega reliefa je topnost – korozija apnenca ob kemičnem delovanju vode, CO₂ in organskih kislin.

Površinske oblike apnenca imajo posebna imena kot so žlebci, škraplje-škrapljišča, škaune, kamnite mize-gobe, osamelci, grize ipd. Druge, večje oblike kraškega površja so plitve dolinice in globlje doline, ki so okrogle, skledaste, razpotegnjene ali stopničaste oblike. Bolj globoke, strme in kotlaste oblike dolin z ozkim dnom so vrtače, globlje in obsežnejše od vrtač pa udorne doline. Te so nastajale pred sto tisočletji (v mlajšem pleistocenu) z dolgotrajnim rušenjem stropov nad podzemnimi votlinami. Primer tovrstne udornice na območju Živega muzeja Krasa je Golokratna jama.

Območje Krasa je brez površinskih voda. Vodotoki so poniknili v votlo podzemlje, kjer so s poglobljanjem in spreminjanjem svojih smeri oblikovali številne jame. Jame na Krasu so bogate z različnimi sigovimi tvorbami, v njih pa najdemo tudi različne skalne oblike in sedimente (predvsem jamske ilovice). Vodni tokovi se v nekaterih jamah pretakajo tudi danes. Jamarji Jamarskega društva Sežana so se leta 2003 prebili do podzemnega toka reke Reke v jami Kanjaduce in sledili njenemu toku v dolžino približno 800 metrov. Leto kasneje so na globini 340 metrov tok reke Reke dosegli v breznu Stršinkne doline.

Med avtohtonimi listavci opazimo črni in beli gaber, jesen, lesko, divjo češnjo, med grmovnicami pa dren, črni trn, brin, ruj, češmin, črni bezeg in rešeljiko.

Kraška krajina je tudi dom številnih živalskih vrst. V gozdu in na gmajni srečamo srno, zajca, veverico, polha, jazbeca, divjega prašiča in celo navadnega jelena. Med nočnimi plenilci so lisica, divja mačka, kuna belica ter podlasica. Opaženi so bili tudi šakal, volk in rjavi medved. K pestrosti prispevajo tudi ptice: sinica, slavec, brglez, šoja, črna žolna, črna vrana, kos, čuk in druge ter redke in ogrožene ptice kot so velika uharica, veliki skovik, podhujka, vrtni strnad, hribski škrganec, smrdokavra, sršenar, kačar. Na skalnih pobočjih srečamo netopirje in redke skalne golobe.

Življenje najdemo tudi v temi, v podzemnih tokovih in jezerih. V breznu v Stršinkni dolini so našli človeško ribico (Proteus anguina) in druge živali, ki so vezane na podzemni svet.

Na gmajni domujejo modras, črnica, kuščarji, zelenec in martinčki. V kalih srečamo belouško, po vrtovih slepiča, v opuščeni objektih pa goža.

KULTURNA DEDIŠČINA

Kraševcem so bili kali in štirne stoletja edini vir vode. Služili so za pitno vodo, gospodinjstvo in živino. Za ureditev kalov so izrabili naravne kotanje. Zravnali so pobočje in poglobili dno. Na zemljsko podlago so kot tesnilo položili in stlačili do 20 cm debelo plast ilovice, ki so jo na pobočjih zaščitili s kamnito oblogo (škrjami). Ob napajanju je živina s svojo težo tlačila kamnito podlago, tako pa je ilovica ohranjala vlago in tesnjenje. Ob kalih so se vaščani srečevali in kramljali, pozimi so se otroci na ledu tudi drsali. Kale so urejali tudi za naravno pridobivanje ledu. Pozimi so sekali led in ga hranili v posebej grajenih objektih - ledenicah. Poleti so led z vozovi vozili v Trst. Najbližje ohranjena ledenica s stopnicami je na območju Kobilarne Lipica v neposredni bližini obstoječega kala.

Deževnico so zajemali tudi z gradnjo štirni. Veliko skrb in napore za pitno vodo potrjuje zgrajena Nova štirna Sežana – Orlek, ki spada med redke ohranjene primerke sredi gmajne zgrajenih štirni. Štirna je okrogle oblike s premerom okrog 9 m, v globino seže 3 m. Vanjo vodijo dvorame stopnice. Za skrbno zloženimi kamnitimi bloki in na dnu štirne je kot tesnilo natlačena ilovica, ki zadržuje meteorno vodo. Na podoben način so po letu 1822 zgradili štirno v Štirni dolini (dolinica levo od ceste Sežana – Orlek) in na Luscu v Orleku (nasproti kala v Lusci).

Pomembna pridobitev je bila izgradnja vaške - komunske štirne v letu 1880. Z bližnjih streh so deževnico preko zidanega kanala in delno prek glinastih cevi speljali v štirno in višek v kal. Z vodo iz vaške štirne so se oskrbovali domačini, ki niso imeli lastnih štirni. Ob pomanjkanju vode so štirno zaklepali, vaščanom pa so skrbniki vodo delili. Premožnejši vaščani so si štirne gradili na lastnem borjaču.

BIOTSKA RAZNOVRNOST

Avtohtono kraško rastlinje se že tisočletja upira burji in suši na plitvih kraških tleh. Biotsko diverziteteto sestavlja submediteransko rastlinstvo z ilirskimi kserofilnimi vrstami in srednjeevropskim rastlinstvom. Ohranitev ekosistemov je izrednega pomena.

Ob raziskovanju Živega muzeja Krasa bomo med drugimi spoznali navadni netresk, lasasti beluš, gorski kosmatinec, navadna potonika in deljenolistni teloh. Na območju Lipice najdemo progasti zafran, na pobočjih Orleške Drage, kjer se mrzel zrak zaradi toplotnega obrata zadržuje na dnu, pa uspevajo avrikelj imenovan tudi lepi jeglič in nekatere druge rastline, sicer značilne prebivalke višjih leg. Od pomladi do jeseni se vrstijo vijolice, trobentice, šmarnice, narcise, ivanjščice, potonike in ciklame.

Krajino Kobilarne Lipica oblikujejo mogočni hrasti (cer, puhasti hrast, graden), kjer na drevesih zavidljive starosti srečamo tudi zajedavca belo omelo. Tu rastejo tudi maklen, trokrpi javor in lipe.

ARHEOLOŠKA IN GEOLOŠKA DEDIŠČINA

Območje Živega muzeja Krasa je bogato najdišče fosilov, živalskih kosti in artefaktov častitljive starosti. V Ludvikovi jami v bližini Orleka so odkrili fosilne kosti iz pleistocenskega obdobja, ki pripadajo veliki kuni rosomahu (Gulo gulo), to je kuni, ki dandanes živi na arktičnem in subarktičnem področju zemeljske oble. Druga prazgodovinska najdišča so jama v Partu pri ogradi, pečina Krnavica in spodmol Malenca, kjer so našli ostanke lončenih posod in oglja skupaj z živalskimi ostanki drobnice in jelena. V jami v sežanski gmajni so našli kose lončenih posod iz poznorimskega obdobja. Območje Krasa se ponaša s pomembno paleontološko dediščino. V prostorih Občine Sežana je postavljena zbirka fosilov iz krednega obdobja domačina Viktorja Saksida, v botaničnem vrtu v Sežani pa je na ogled geološka zbirka najpomembnejših kamnin Krasa: od več kot 100 milijonov let starih apnencev brske formacije do plitkovodnih kamenin povirskih formacije in znameniti komenski apnec s fosili rib in plazilcev. Na ogled so značilni tipi rudističnih apnencev, ploščatih apnencev z odlično ohranjenimi fosili in z obilico roženca, ki so nepogrešljiva sestavina tal za gojenje terana. Sedimentacijsko okolje je bilo ugodno tudi za nastanek tankih plasti visoko kaloričnega črnega premoga. V muzejski zbirki so predstavljeni tudi različni tipi flišnih kamnin.

BAZOVSKA (STARA AVSTRO-OGRSKA) CESTA

Sežana se kot kraj omenja že leta 1152, Bazovica pa leta 1297. Oba kraja sta bila stoletja vpeta v trgovske poti, ki so vodile proti tržaškemu pristanišču. V 18. stoletju je napredek trgovine narekoval povezavo med Bazovico in Sežano z **Dunajsko cesto** (Dunaj – Trst), po kateri je sredi 19. stoletja potekalo trgovanje v smeri proti morju in v notranjost. Makadamska cesta je bila zgrajena in z bankinami utrjena v času Avstro-Ogrske. Zadnjič je bila obnovljena ob koncu 19. stoletja, leta 1947 pa je bil s postavitvijo meje med Italijo in Jugoslavijo promet prekinjen. Po vstopu Slovenije v EU je cesta začela pridobivati na rekreativnem pomenu.

Danes predstavlja cesta osrednjo os Živega muzeja Krasa, na katero se pripenjajo krožno speljane sprehajalne in kolesarske poti, ki vodijo mimo številnih krajinskih znamenitosti. Od tu pelje pot tudi proti **Kobilarni Lipica**, od koder lahko krenemo še po **gozdni učni poti Josef Ressel** do **Naravoslovno-didaktičnega centra v Bazovici** ter si onkraj meje hkrati ogledamo še razpršeni **Muzej o vodi na Krasu**. Ko smo že v objemu Krasa lahko obiščemo še jamo **Vilenica**, slikovite **Škocjanske jame**, **Štanjel**, **Kraško vinsko cesto** in druge zanimivosti Krasa.